

Základy pěstitelství a chovatelství

Podmínky udělení zápočtu

- 1) účast na přednáškách a cvičeních
- 2) účast na exkurzích (11.4.2024, 25.4.2024, 9.5.2024)
- 3) vypracování seminární práce ve skupině na vybrané téma (prezentace)
- 4) závěrečný test (klasifikovaný, ½ pěstitelství, ½ chovatelství)

Ing. et Ing. Martina Sodomková
Katedra biologie a ekologie | budova T | kancelář T-2006
martina.sodomkova@tul.cz | +420 485 354 008

Harmonogram výuky

Blok	Datum	Čas	Téma
1	29.2.2024	10:40-14:05	Úvod, harmonogram TEORIE – Půda ČR, úrodnost, rajonizace, polní plodiny TEORIE – Zpracování půdy, osevní postupy, meziplodiny
2	14.3.2024	10:40-14:05	TEORIE – Vinice, chmelnice TEORIE – Zahradničení 1 TEORIE – Zahradničení 2
3	28.3.2024	10:40-14:05	TEORIE – Domácí drůbež TEORIE – Včelařství TEORIE – Hobby chovatelství
4	11.4.2024	10:30-16:00/17:00	EXKURZE – SŠ hospodářská a lesnická Frýdlant
5	25.4.2024	10:30-16:00/17:00	EXKURZE
6	9.5.2024	10:30-16:00/17:00	EXKURZE
7	23.5.2024	10:40-14:05	Prezentace seminárních prací, zápočtový test, ukončení předmětu

Témata seminárních prací

- vytvořte si skupinu o počtu 3 - 4 studentů
- zpracujte společně prezentaci na vybrané téma:
  - 1) prasata
  - 2) koně
  - 3) ovce
  - 4) kozy
  - 5) krávy
- dva úhly pohledu (OPŽP x učitelství)
- **prezentace (učitelství): 14.3.2024, 28.3.2024** (10min + 5min diskuze)
- **prezentace (OPŽP): 23.5.2024** (10min + 5min diskuze)

Půda ČR, úrodnost, rajonizace, polní plodiny

1. přednáška

Půda

- ✓ **Definice půdy** = povrchová vrstva souše, vyvíjející se v důsledku působení půdotvorných faktorů a podmínek
- ✓ **Systémový pohled (nejširší definice půdy)** = komplexní, polyfunkční, otevřený, polyfázový strukturní systém, tvořící povrchovou část litosféry
- ✓ **Půda vzniká jako důsledek působení:**
  - půdotvorných substrátů
  - klimatu
  - živé hmoty
  - vody
  - člověka
  - reliéfu území
  - doby trvání půdotvorného procesu

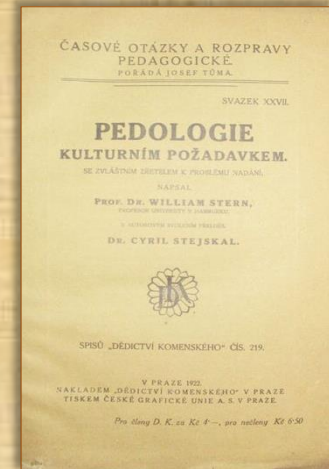
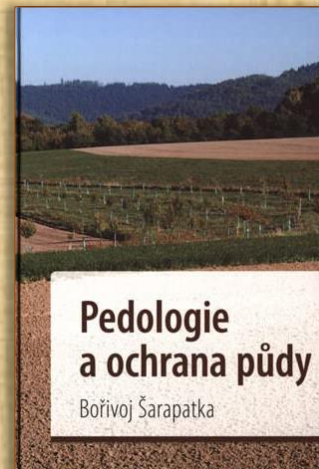

Pedologie

= nauka o půdách

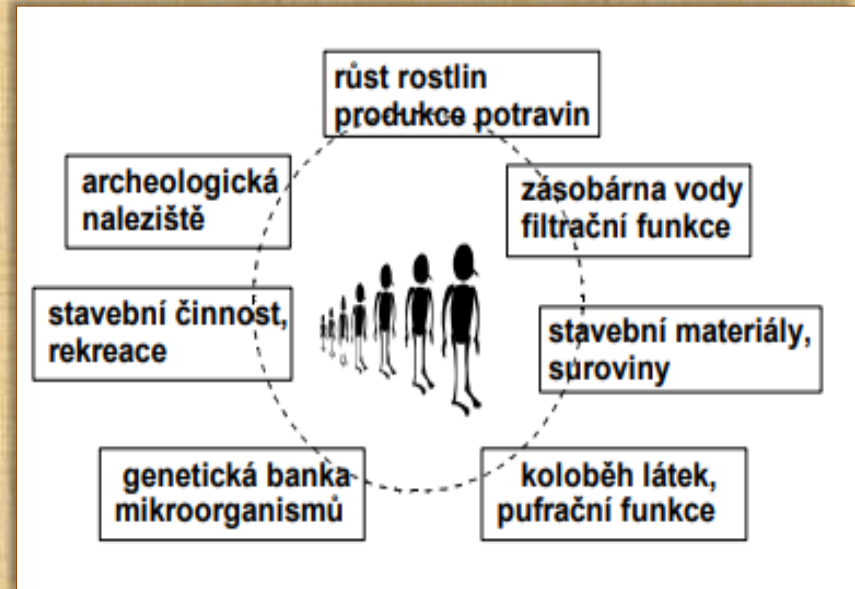
✓ **Cíle vědního oboru:**

- Objasnit genezi, vlastnosti a Taxonomický klasifikační systém půd České republiky (TKSP)
- Zpracovat rozšíření hlavní půdní jednotky (HPJ) na Zemi, možnosti hospodářského využití půd
- Studovat změny související s užíváním půdy
- Vyvinout metody pro zvýšení kvality Zemědělského půdního fondu (ZPF)

Význam půdy aneb hlína není špína!

- ✓ Fixace rostlin, výživa rostlin
- ✓ Zdrojem výroby potravin, krmných a ostatních užitkových rostlin
- ✓ Stabilita ekosystémů, ovlivňování bilance látek a energií
- ✓ Půdní organismy (bakterie, řasy, aktinomycety, bičíkovci, nálevníci, vířníci, hlístice, roztoči, plži, pavoukovci, stonožky, brouci, žížaly, dvoukřídlí)
- ✓ Součást agrosystémů, lesních i travinných ekosystémů
- ✓ Základní článek potravinového řetězce
- ✓ Skladování a distribuce vody
- ✓ Produkce CO₂ (dýchání organismů)
- ✓ Stavební materiál a surovina
- ✓ Prostor pro umístování staveb
- ✓ Transformace sluneční energie
- ✓ Detoxikace xenobiotických látek
- ✓ Archeologický a paleontologický výzkum

Úrodnost půdy

- = **schopnost poskytovat nutné životní podmínky pro rostliny a edafon**
- ✓ je dána souborem fyzikálních, fyzikálně chemických, chemických a biologických vlastností půdy
- ✓ **Úrodnost potenciální (přírozená)** - určována genetickým vývojem, schopnost půdy poskytovat úrodu bez zásahu člověka
- ✓ **Úrodnost efektivní** – úrodnost po zásahu člověka (např. hnojení)
  - obvykle je vyšší – může být i nižší
- ✓ **Úrodnost umělá** – u antropogenních půd
- ✓ **Produkční schopnost** – je dána schopností půdy poskytovat výnosy určité plodiny

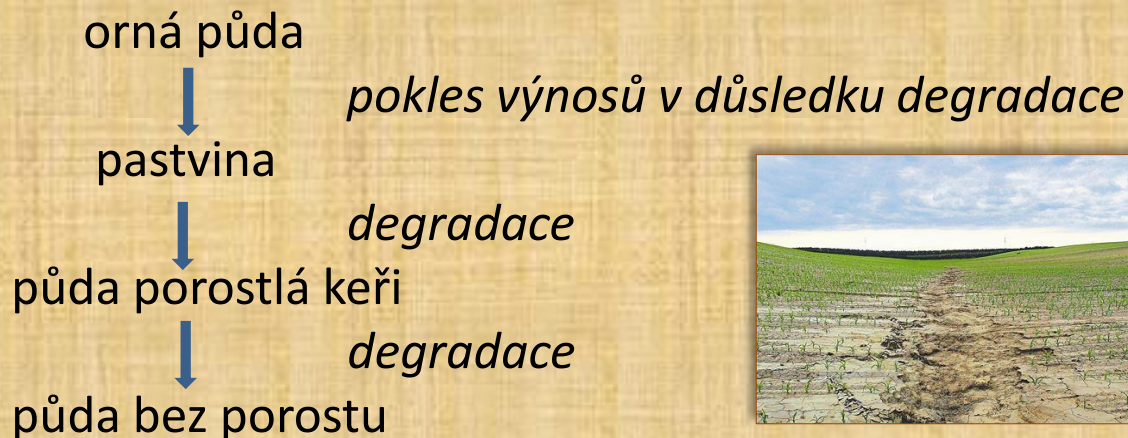
Hlavní příčiny ztrát půdy či její kvality

✓ Nezemědělské využití:

- rozšiřování měst a vesnic
- výstavba silnic a železnic
- rozšiřování těžby
- průmyslová výstavba
- rekreační výstavba

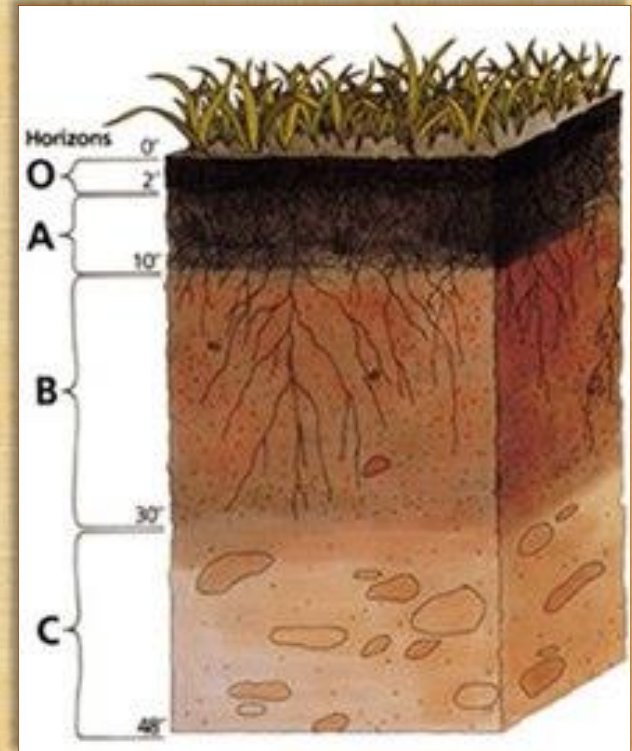

✓ Nevhodné zemědělské využívání:

Diagnostické půdní horizonty

- ✓ **Základní členění půdních horizontů:**
  - A – humusový horizont
  - B – půdní horizont (iluviální)
  - C – matečný (půdotvorný) horizont

- ✓ **Půdní horizonty sestupně od zemského povrchu k matečné hornině:**
  - L – opadanka
  - O – **nadložní organický horizont**
  - A – **horizont A** (humusový horizont)
  - E – eluviální horizont (podle eluvial)
  - B – **Horizont B** (metamorfický horizont)
  - C – **Horizont C** (půdotvorný substrát)
  - D – podložní hornina
  - R – matečná hornina (podle rock – skála)

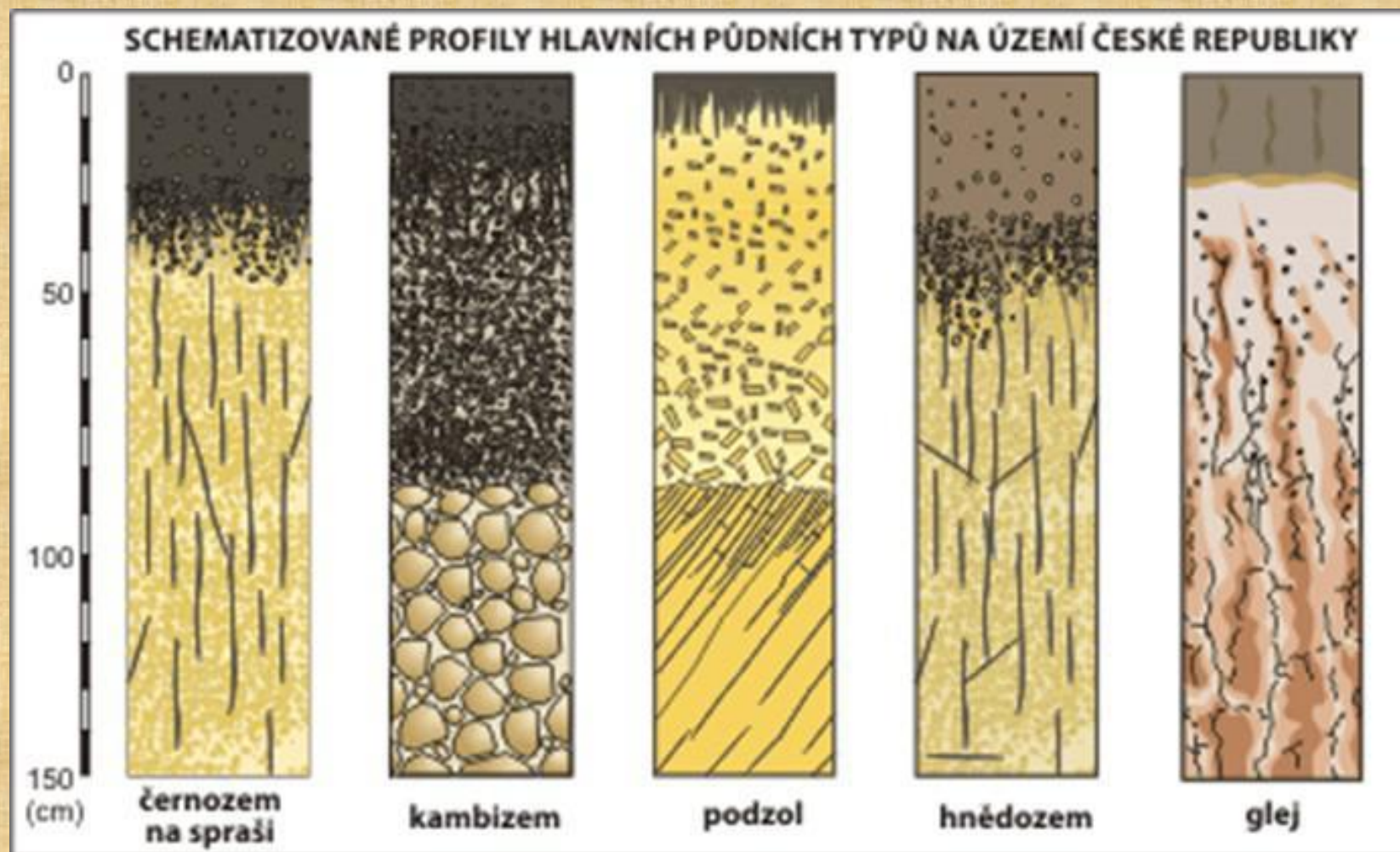

Základní členění půdních horizontů

Taxonomický klasifikační systém půd ČR

Referenční třída půd	Půdní typ
Leptosoly	Litozem, Ranker, Rendzina, Pararendzina
Regosoly	Regozem
Fluvisoly	Fluvizem, Koluvizem
Vertisoly	Smonice
Andosoly	Andozem
Černosoly	Černozem, Černice
Luvisoly	Šedozem, Hnědozem, Luvizem
Kambisoly	Kambizem, Pelozem
Podzosoly	Kryptopodzol, Podzol
Stagnosoly	Pseudoglej, Stagnoglej
Glejsoly	Glej
Organosoly	Organozem
Salisoly	Solončak
Natrisoly	Slanec
Antroposoly	Kultizem, Antrozem

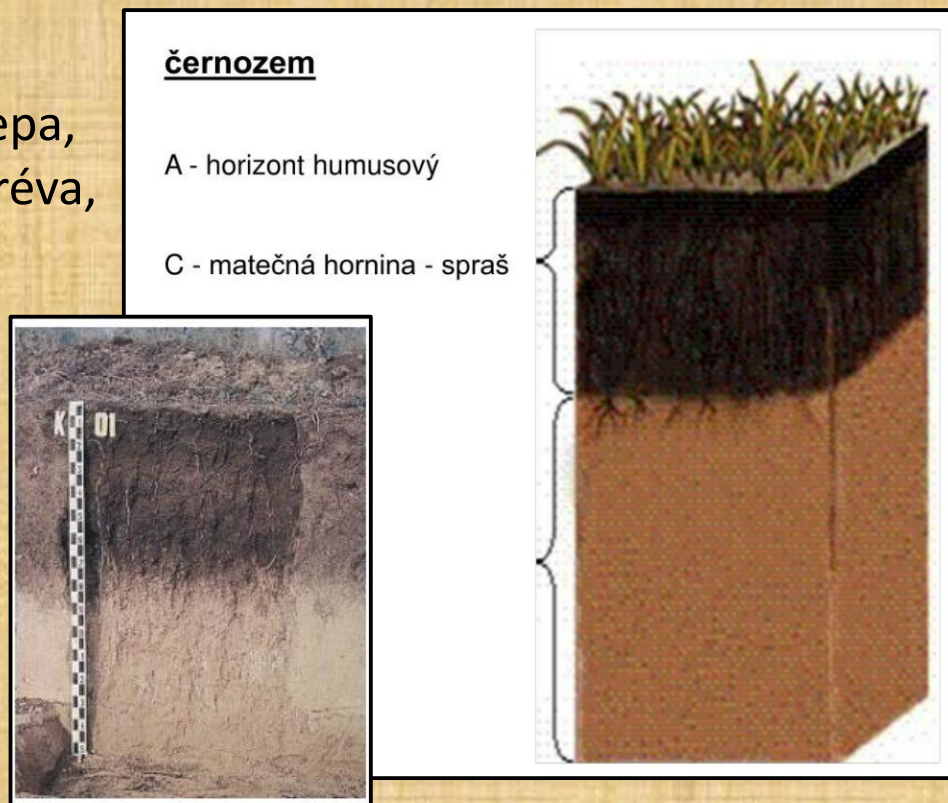
Půdní profily hlavních půdních typů v ČR

Charakteristika hlavních půdních typů ČR – část I.

✓ Černozem

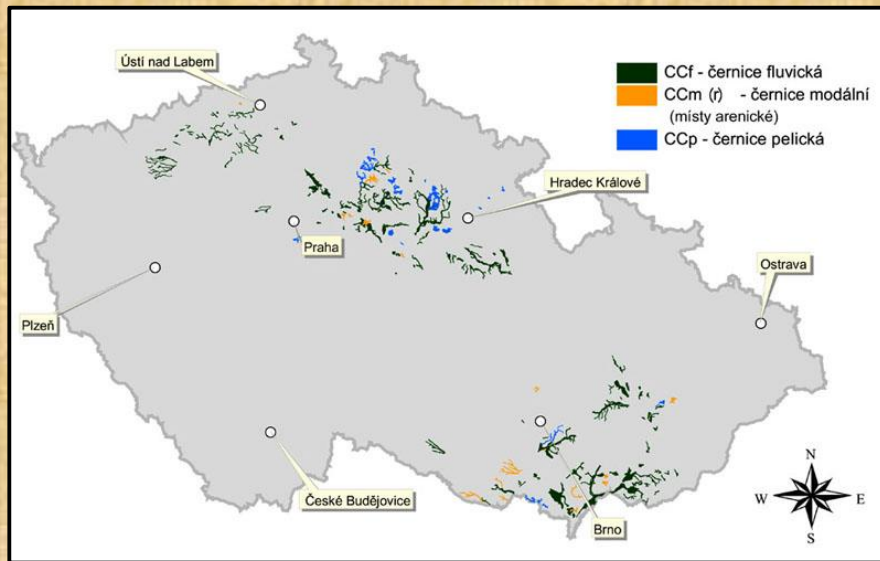
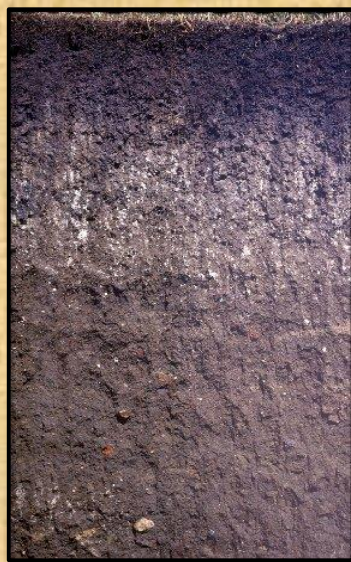
- nejúrodnější, mírně vápnitý půdní typ ležící na spraších mírného pásma
- půda s velkým obsahem humusu, má nasycený sorpční komplex
- nachází se v nížinách, kde je teplejší podnebí s menším množstvím srážek
- pěstuje se na ní zejména
- pšenice, kukuřice, cukrová řepa,
- v teplejších oblastech vinná réva,
- ovoce a zelenina, chmel
- výskyt v ČR: Jižní Morava,
- oblast Polabí, oblast Kolína

Charakteristika hlavních půdních typů ČR – část II.

✓ Černice

- hluboký mocný humusový horizont (hloubku > 30 cm), s vyšším až vysokým obsahem humusu, hladina podzemní vody v hloubce 1-2 m
- nejúrodnější půdy (kvůli intenzivnímu pěstování kukuřice jsou ale ohroženy zejména vodní erozí)
- výskyt v ČR: rovinaté části niv, v depresních polohách plošin v klimatickém regionu velmi teplém a teplém

Charakteristika hlavních půdních typů ČR – část III.

✓ Kambizem

- půda s kambickým hnědým horizontem, postrádající jílové povlaky na povrchu pedů
- vázána na silně členité reliéfy v hlavních souvrstvích svahovin magmatitů a metamorfitů či zpevněných sedimentárních hornin
- výskyt v ČR: nejrozšířenější půdní typ, v mírném humidním
- klimatickém pásmu, typické bramborářské oblasti

Kambizem rankerová

Kambizem luvická

Kambizem modální

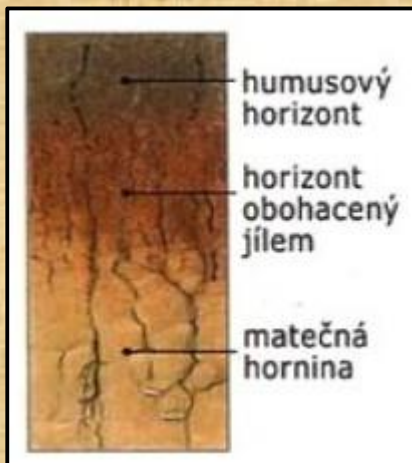

profil

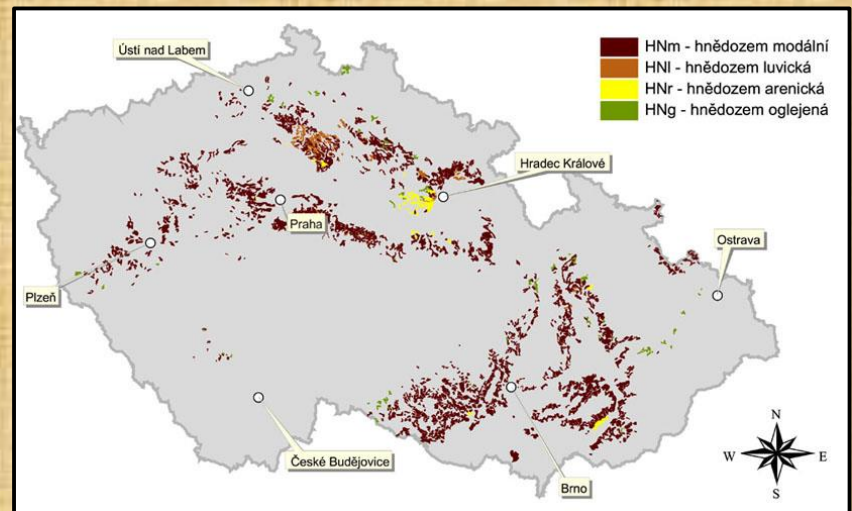
Charakteristika hlavních půdních typů ČR – část IV.

✓ Hnědozem

- středně těžká až těžká půda, většinou bez skeletu, velmi hluboká
- vzniká půdotvorným procesem ilimerizace
- má jen málo diferenciované vzájemné půdní horizonty
- typické pro rovinaté či jen mírně zvlněné oblasti, kde se dříve vyskytovaly spraše či sprašové hlíny vznikající převážně v dobách ledových
- původní vegetační pokrytí bylo tvořeno listnatým lesem, který později ustoupil zemědělskému využití
- v současnosti se jedná o široce využívanou zemědělskou půdu

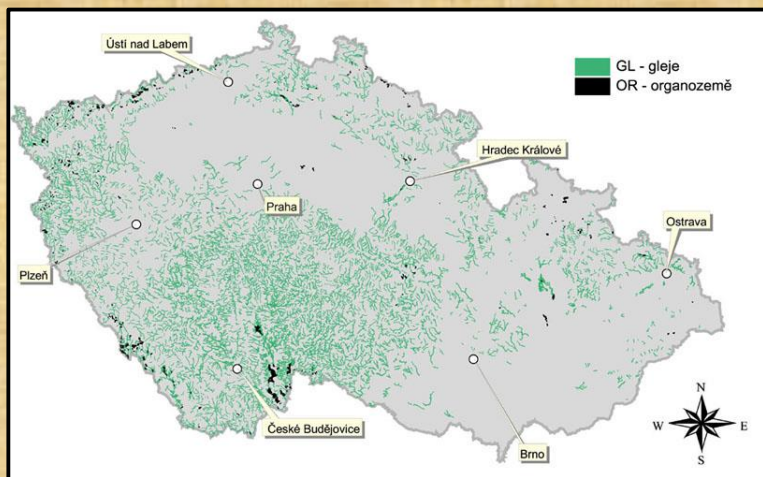
půdní profil   Hnědozem modální

Charakteristika hlavních půdních typů ČR – část V.

✓ Glej

- v místech periodicky se opakujícího převlhčování a vysušování půdního profilu v terénních depresích a v zaplavovaných územích kolem řek v nadmořských výškách do 800 m procesem oglejení
  - střídáním zaplavení a vysušení, při čemž se zároveň střídá redukce a oxidace železa a manganu
  - díky tomu vznikají skvrny, pruhy, mramorování či bročky
  - železa a manganu
- výskyt v ČR: oblasti třetihorních pánví, zejména Chebsko,
- Budějovicko, Třeboňsko

Glej

Glej

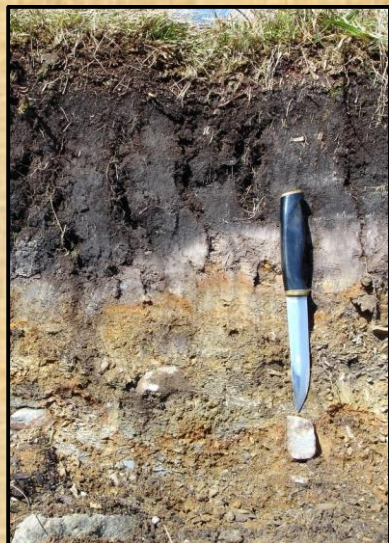

Profil

Charakteristika hlavních půdních typů ČR – část VI.

✓ Podzol

- kyselá, vyluhovaná, sorpčně silně nenasycená, neúrodná půda chladných a vlhkých jehličnatých lesů
- vznikla procesem podzolizace, k nejintenzivnější podzolizaci dochází v borových a smrkových lesích, pod kterými vzniká silná vrstva O horizontu (humus typu mor)
- často na těchto půdách roste bělomech sivý (*Leucobryum glacum*)
- výskyt v ČR: Česko-lipsko, v horách na kyselých vyvřelinách

Podzol

Podzol

Podzol

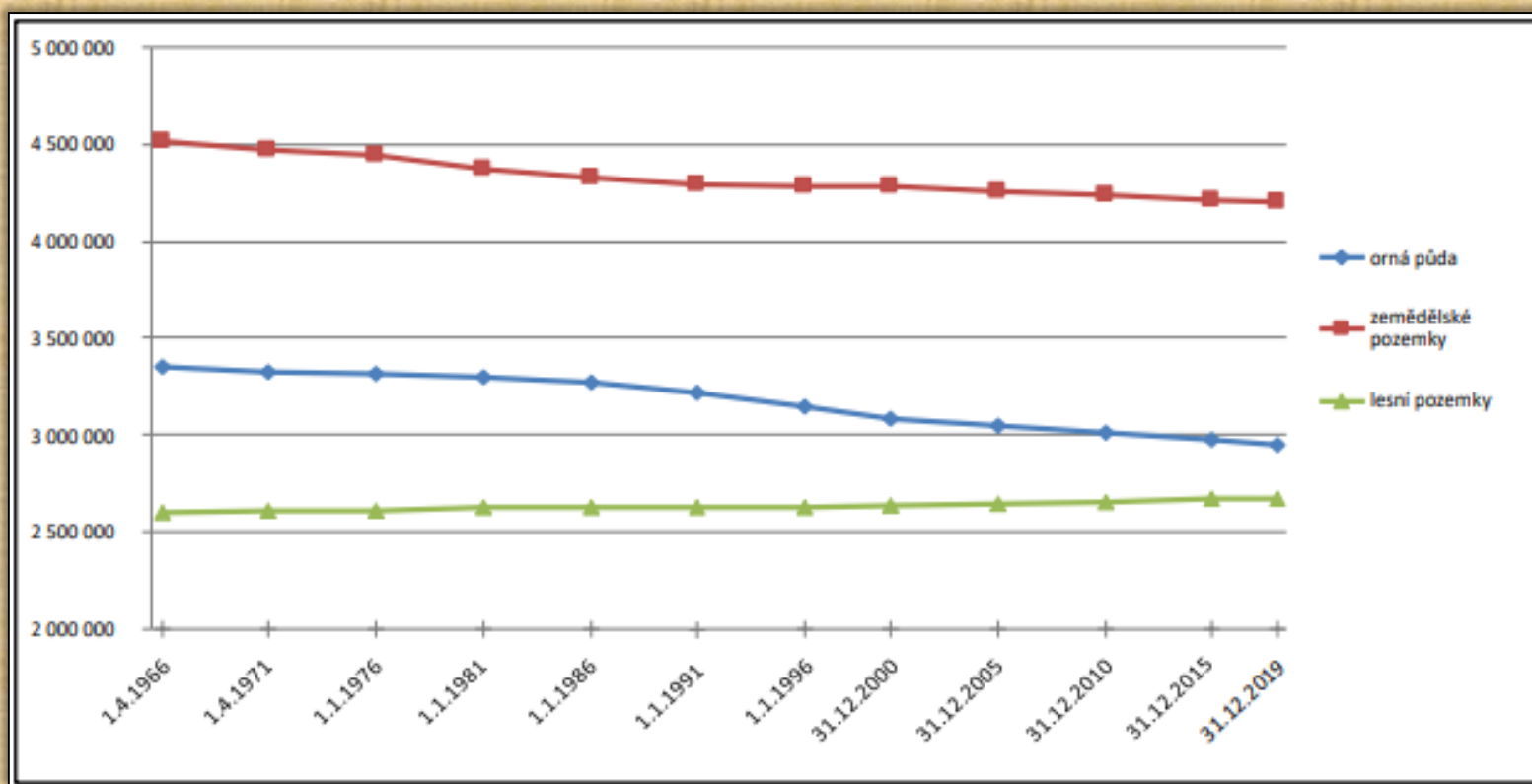
Profil

Stav a vývoj půdního fondu v ČR – část I.

Druh pozemku	Údaje k 31. 12. 2019				
	Výměra		Parcely		Průměr. parcela
	ha	v %	počet	v %	ha
orná půda	2 940 927	37,29	5 013 801	22,07	0,59
chmelnice	9 827	0,12	23 707	0,10	0,41
vinice	20 141	0,26	95 125	0,42	0,21
zahrada	169 286	2,15	2 699 725	11,89	0,06
ovocný sad	44 376	0,56	102 715	0,45	0,43
trvalý travní porost	1 017 555	12,90	2 891 007	12,73	0,35
zemědělské pozemky	4 202 112	53,28	10 826 080	47,66	0,39
lesní pozemek	2 675 670	33,93	1 557 823	6,86	1,72
vodní plocha	166 754	2,11	661 886	2,91	0,25
zastavěná plocha a nádvoří	132 867	1,68	4 335 501	19,09	0,03
ostatní plocha	709 600	9,00	5 333 108	23,48	0,13
nezemědělské pozemky	3 684 891	46,72	11 888 318	52,34	0,31
celkem	7 887 004	100,00	22 714 398	100,00	0,35

Stav a vývoj půdního fondu v ČR – část II.

Vývoj orné půdy, zemědělských pozemků a lesních pozemků od roku 1966
(v hektarech)

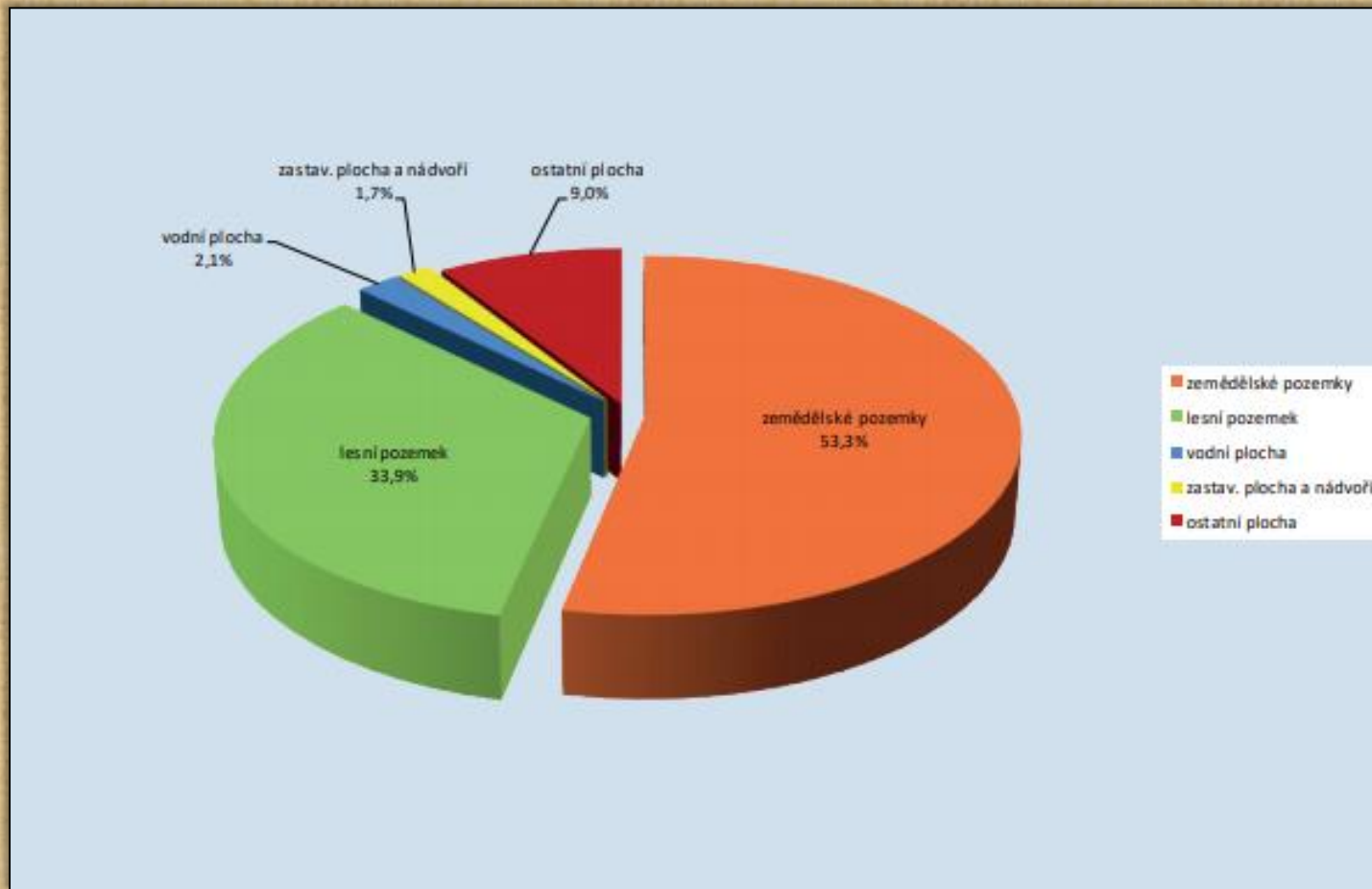
Stav a vývoj půdního fondu v ČR – část III.

Výměra zemědělských pozemků a orné půdy v ČR na 1 obyvatele v letech
1936 - 2019

Rok	Výměra na 1 obyvatele	
	zeměd'. pozemků (ha)	orné půdy (ha)
1936	0,4710	0,3640
1950	0,5660	0,4330
1960	0,4790	0,3530
1970	0,4497	0,3340
1980	0,4251	0,3201
1990	0,4137	0,3106
2000	0,4164	0,2999
2010	0,4029	0,2863
2019	0,3946	0,2761

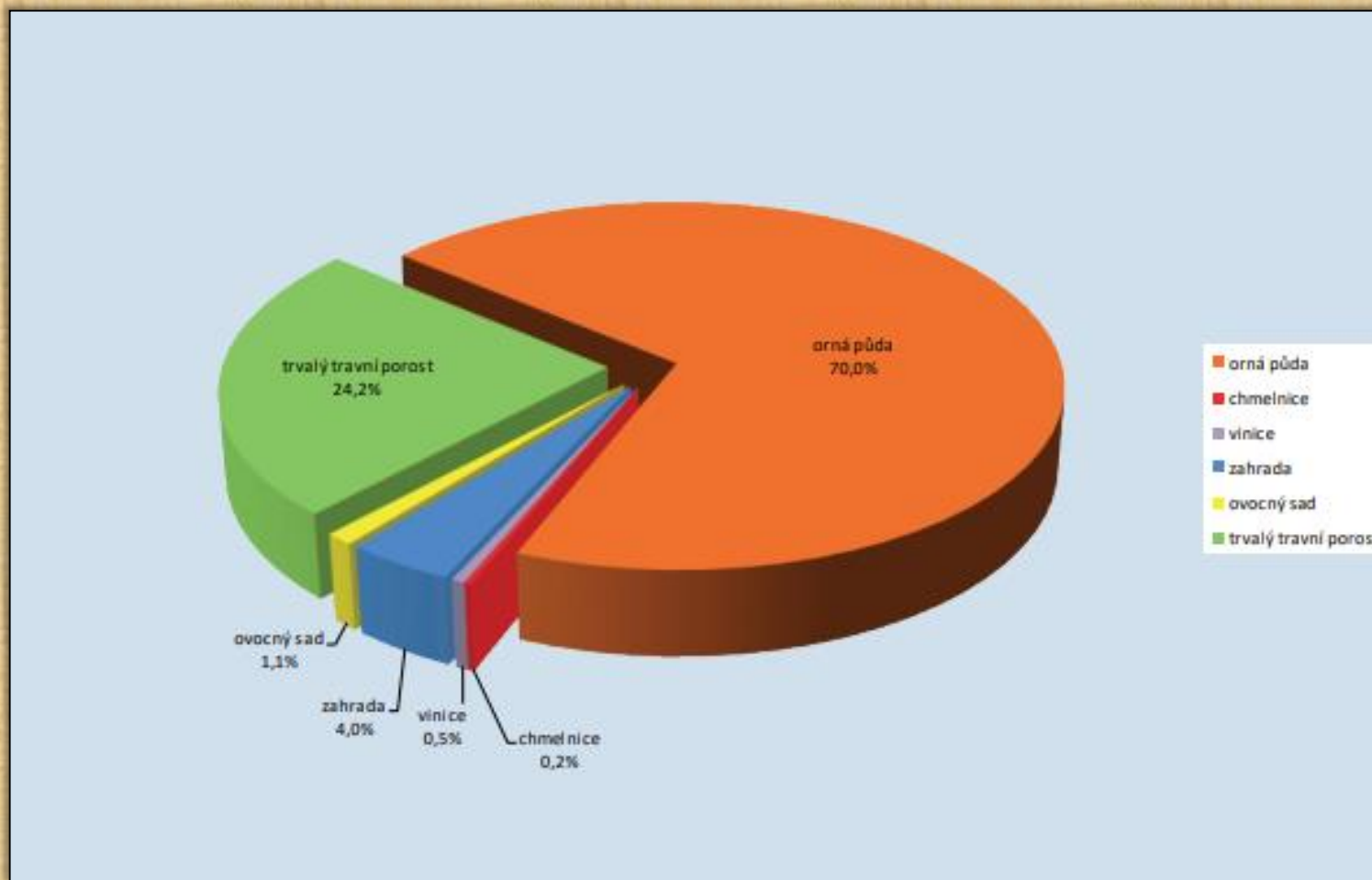
Stav a vývoj půdního fondu v ČR – část IV.

Podíl zemědělských pozemků a nezemědělských pozemků v ČR

Stav a vývoj půdního fondu v ČR – část V.

Rozčlenění zemědělských pozemků v ČR

Bonitace půd ZPF ČR

✓ Cíl:

- **zjištění produkční schopnosti půdy** (zdanění, prodej, dědictví, racionální využití)
- pro zařazení půd do tzv. tříd ochrany s různou mírou ochrany půdy:
  - I. *třída – bonitně nejceněnější půdy (vyjmutí ze ZPF pouze ve veřejném zájmu)*
  - II. *třída – půdy s nadprůměrnou produkční schopností*
  - III. *třída – průměrná bonita – pro výstavbu*
  - IV. *třída – podprůměrná bonita*
  - V. *třída – nízká produkční schopnost*

✓ Historie:

- 1749 – 1757 - soupis katastrů – Marie Terezie
- 1961 – 1972 - probíhal Komplexní průzkum zemědělských půd (vymezení základních půdních typů)
- 1973 – 1980 – bonitační mapování (vznik systému BPEJ)
- 2000 – schválen Taxonomický klasifikační systém půd ČR (TKSP)

System bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ) – část I.

- ✓ Kód BPEJ je sestaven z 5 čísel, které určují:

Pořadí a význam číslice v kódu		Rozsah hodnot
1.	klimatický region	(0 – 9)
2. a 3.	hlavní půdní jednotka	(00 – 78)
4.	kombinace sklonitosti a expozice pozemku	(0 – 9)
5.	skeletovitost a hloubka půdy	(0 – 9)

- ✓ Postup při aktualizaci BPEJ stanoví Vyhláška Ministerstva zemědělství ČR č. 327/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Aktualizace (**rebonitace**) BPEJ
- zjištění změn půdních a klimatických podmínek zemědělských pozemků terénním průzkumem (např. v důsledku povodní, svahových deformací, výrazné degradace půdy či destrukce půdy erozí) a jejich vyhodnocení s dosud stanovenou BPEJ

System bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ) – část II.

✓ Klimatický region (X.XX.XX)

- zahrnuje **území s přibližně shodnými klimatickými podmínkami pro růst a vývoj zemědělských plodin**
- suma průměrných denních teplot rovných nebo vyšších než 10° C; průměrné roční teploty; průměrné teploty ve vegetačním období; průměrný úhrn ročních srážek a srážek ve vegetačním období; pravděpodobnost výskytu suchých vegetačních období v %; výpočet vláhové jistoty; hranice sucha; nadmořská výška, údaje o klimatických singularitách a faktor mezoreliéfu
- v ČR vymezeno 10 klimatických regionů - oblast velmi teplá, teplá, mírně chladná a chladná s podtříděním subregionů - suchý, mírně suchý, mírně vlhký a vlhký

System bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ) – část III.

✓ Hlavní půdní jednotka (X.XX.XX)

- syntetická agronomizovaná jednotka charakterizovaná účelovým (agronomickým) seskupením genetických půdních typů, subtypů, půdotvorných substrátů, zrnitosti, hloubky půdy, typem a stupněm hydromorfizmu a reliéfem území
- klasifikační soustava bonitace představuje 78 HPJ, které z geneticko agronomického hlediska tvoří 13 základních skupin

System bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ) – část IV.

✓ Sdružený kód sklonitosti a expozice (X.XX.XX)

- kombinace stanovištních faktorů, tj. sklonitosti a expozice (oba faktory spolu vzájemně souvisí a společně se podílejí na kvalitě dané výsledné BPEJ)
- **sklonitost území ovlivňuje obhospodařování pozemku** (použití zemědělských strojů, agrotechniky apod.), s tím souvisí např. riziko zvýšené eroze na svažitém území
- **expozice pozemku ovlivňuje i vegetační podmínky vzhledem k rozdílným teplotám, osvitu a následně i srážkám.** Zásadní je zde vymezení pozemků se severní a jižní expozicí.

✓ Sdružený kód skeletovitosti a hloubky (X.XX.XX)

- jedná se o dvě vzájemné velmi blízké charakteristiky, které ve svém důsledku výrazně ovlivňují hospodaření na půdě a její funkce

Rajonizace zemědělské půdy ČR – část I.

- ✓ **Rajonizace** = kategorizace území ČR z hlediska vhodnosti zemědělského využití na základě přírodních podmínek do výrobních oblastí
- ✓ při stanovení struktury plodin a struktury zemědělské soustavy v daném krajinném prostoru je třeba přihlížet nejen k **povaze a jakosti půd** (= půdní typy, půdní druhy, geologicko-petrografický substrát, přirozená úrodnost půdy aj.), ale i k **podnebí (klimatu)** a ke všem **ostatním přírodním podmínkám** (ke svažitosti půd, nadmořské výšce apod.) – tato **kritéria** jsou zahrnuta **v rajonizaci zemědělské půdy**
- ✓ rajonizace zemědělského území pro různé využití v zemědělské praxi se v ČR prováděla od počátku 20. let 20. století
- ✓ **3 typy kategorizace zemědělského území:**
  - 1) zemědělské výrobní oblasti
  - 2) méně příznivé oblasti (Less Flavoured Areas – LFA)
  - 3) zranitelné oblasti

Rajonizace zemědělské půdy ČR – část II.

✓ ad 1) zemědělské výrobní oblasti (ZVO)

- vytváří třídící základnu katastrálních území pro účely zemědělské statistiky pro hodnocení podnikatelských subjektů a analýzy jejich produkčních a ekonomických výsledků
- Z hlediska agroekologických a ekonomických předpokladů území jsou v ČR vymezeny **4 zemědělské výrobní oblasti**:

1) ZVO kukuřičná (označení K)

- Nejteplejší a nejúrodnější oblast
- Charakteristika: rovina nebo mírně zvlněný terén, nadmořská výška do 200 m n.m., průměrná roční teplota 9°C a více, průměrné roční srážky do 500 mm
- Pěstuje se: kukuřice, pšenice, ječmen, sója, fazole, slunečnice, len, vojtěška, tabák, někdy rajčata
- Najdeme ji: nížiny Dolní Moravy, Dyjsko-svratecké úvaly

Rajonizace zemědělské půdy ČR – část III.

2) ZVO řepařská (označení Ř)

- Charakteristika: rovina nebo mírně zvlněný terén, nadmořská výška do 350m n.m., průměrná roční teplota 8 - 9°C, průměrné roční srážky do 600 mm
- Pěstuje se: kukuřice, cukrovka, pšenice, ječmen sladovnický, vojtěška, rané brambory, řepka olejná, hořčice, mák a zelenina
- Najdeme ji: Polabská nížina, Karpatská předhlubeň (území od Mikulova přes Přerov na Ostravsko)

3) ZVO bramborářská (označení B)

- Nejrozsáhlejší ze všech oblastí
- Charakteristika: pahorkatiny a vrchoviny, nadmořská výška do 550m n.m., průměrná roční teplota 6 - 8°C, průměrné roční srážky jsou 600 – 800 mm
- Pěstuje se: brambory, žito, pšenice, ječmen (i krmný), oves, tritikale, řepka, len, jetel
- Najdeme ji: vyšší polohy jižních a západních Čech

Rajonizace zemědělské půdy ČR – část IV.

4) ZVO horská (označení H)

- Vyznačuje se **malým podílem orné a kvalitní půdy**
- Charakteristika: horské oblasti, louky a pastviny, nadmořská výška nad 600m n.m., průměrná roční teplota pod 6 °C, průměrné roční srážky nad 800 mm
- Pěstuje se: brambory, oves, žito, tritikale, len, jetel
- Najdeme ji: oblast českého pohraničí (Šumava, Krušné hory, Krkonoše, Jeseníky, Beskydy)

Rajonizace zemědělské půdy ČR – část V.

✓ ad 2) méně příznivé oblasti (Less Flavoured Areas – LFA)

- oblasti se zhoršenými přírodními a sociálně-ekonomickými podmínkami v důsledku čehož mají zemědělci hospodařící v této oblasti vážné existenční problémy
- **cílem podpory** těchto oblastí je:
  - zachovat venkovskou krajinu
  - udržet zemědělce v této krajině
  - zachovat a rozvíjet trvale udržitelné systémy hospodaření na půdě v této oblasti

Rajonizace zemědělské půdy ČR – část VI.

✓ ad 3) zranitelné oblasti

- oblasti, kde se vyskytují vody znečištěné dusičnany ze zemědělských zdrojů
- zranitelné území je rozděleno do 3 aplikačních pásem
- platí zde specifická pravidla pro používání minerálních a statkových hnojiv
- je vymezeno období používání N-hnojiv (nejpřísnější ve 3. aplikačním pásmu)
- zemědělské hospodaření ve zranitelných oblastech upravuje akční program nitrátové směrnice
- omezení neplatí pro trvalé kultury, polní zeleniny a zakryté plochy

Zemědělská půda - to nejcennější co máme!

Co roste na poli... (část I.)

Pšenice setá
Triticum aestivum L.

Pšenice dvouzrnka
Triticum dicoccum L.

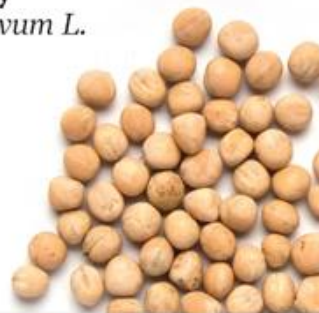
Oves setý
Avena sativa L.

Ječmen setý
Hordeum vulgare L.

Hrách setý
Pisum sativum L.

Bob obecný
Vicia faba L.

Sója luštěiná
Glycine max (L.) Merr.

Brambor hlíznatý
Solanum tuberosum L.

Řepa cukrová
Beta vulgaris var. altissima

Co roste na poli... (část II.)

Tolice vojtěška
Medicago sativa L.

Pohanka setá
Fagopyrum esculentum Moench

Řepka olejka
Brassica napus subsp. napus L.

Mák setý
Papaver somniferum L.

Len setý
Linum usitatissimum L.

Konopí seté
Cannabis sativa L.

Slunečnice roční
Helianthus annuus L.

Kukuřice setá
Zea mays L.

Čirok
Sorghum bicolor (L.) Moench

Co roste na poli... (část III.)

Proso seté

Panicum miliaceum L.

Bér vlašský

Setaria italica (L.) Beauv.

Laskavec

Amaranthus sp.

Co roste na poli... (část IV.)

✓ Pšenice setá (*Triticum aestivum* L.)

Třída: jednoděložné **Čeleď:** lipnicovité **Rod:** pšenice

- nejhojněji pěstovanou obilninou (v ČR třetina celkové osevní plochy, cca 830 tisíc hektarů)
- nebývalo tomu ale vždycky tak... Její rozmach nastal až ve 2. pol. 20. století, v období tzv. „Zelené revoluce“ - po 2. světové válce rychle rostoucí počet obyvatelstva (hrozba hladovění). Rada OSN rozhodla cíleně navýšit zemědělskou produkci (mechanizace, syntetická hnojiva, umělé zavlažování) – pěstování v oblastech doposud nevhodných
- stála u zrodu neolitického zemědělství (cca 10.000 př.n.l.)
- z jednoho zasetého zrna pšenice se ve 14. a 15. století sklídilo 3 až 5 zrněk (průměrný výnos v dobrých letech 0,5 až 1 tuna zrní). Dnes je úroda 5 až 7 tun zrní a 4 až 6 tun slámy/hektar.
- další druhy: pšenice jednozrnka, dvouzrnka, planá dvouzrnka, špalda, tvrdá, naduřelá, Timofejevova, polská
- **Proč se v obilí už neschováte?**

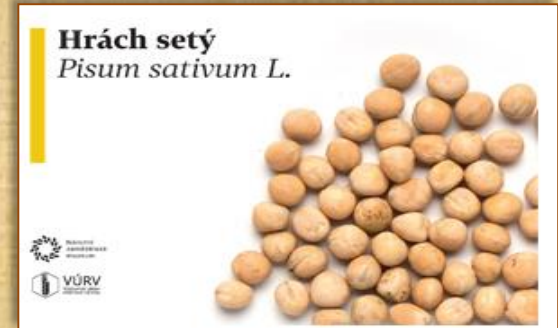

Co roste na poli... (část V.)

✓ **Hrách setý (*Pisum sativum* L.)**

Třída: dvouděložné **Čeleď:** bobovité **Rod:** hrách

- v Evropě znám od neolitu
- jednoletá, popínavá rostlina, v přírodě planě nikdy neroste
- semena s vysokým obsahem bílkovin, jejichž skladba je příznivější než u obilovin (více esenciálních aminokyselin, vyšší obsah vitamínů i minerálních látek)
- v krmivářském průmyslu v ČR zatím nedoceněn – většina se vyváží
- pro lidskou spotřebu se spotřebuje < 10 % produkce
- v píceinářství jako zelené krmení nebo k výrobě siláží se využívá zejména hrách setý rolní (peluška)
- hrách naváže za rok díky symbiotickým bakteriím rodu *Rhizobium* 150 až 200 kg N₂/ha
- pro své fytosanitární účinky je vhodným přerušovačem v osevním postupu s vysokým zastoupením obilovin

Co roste na poli... (část VI.)

✓ Lilek brambor (*Solanum tuberosum* L.)

Třída: dvouděložné **Čeleď:** lilkovité **Rod:** lilek

- pravlastí Jižní Amerika před cca 7.000 lety, do Evropy zámořskými plavbami v 16. stol. jako okrasné rostliny
- 3. nejvýznamnější plodina pro lidskou spotřebu (po rýži a pšenici)
- největšími producenty: Čína, Rusko, Indie, USA
- v ČR v 1. pol. 20. stol se pěstovaly na cca 500.000 ha, od 60. let postupné snižování, dnes cca 20.000 ha (srovnatelné s osevní plochou slunečnice nebo máku)
- patří mezi erozně nebezpečné plodiny
- celá rostlina (kromě hlíz) je jedovatá!
- nad 6 °C – předčasné klíčení – jedovatý **solanin**
- největší šlechtitelský ústav brambor na světě (Mezinárodní bramborové centrum v peruánské Limě) střeží v genobance více než 6.000 odrůd
- **Ovlivnily novodobé dějiny...** Ve 40. letech 19. stol. plíseň zdecimovala v Irsku celou úrodu, včetně likvidace veškerých zásob – „Velký irský hladomor“ (0,5 – 1 mil. lidí). Další 2 mil. Irů opustili zemi ve snaze zachránit si život do USA (dnes 40. mil. Američanů má Irský původ).

Co roste na poli... (část VII.)

✓ Cukrová řepa – řepa obecná (*Beta vulgaris* L.)

Třída: dvouděložné **Čeleď:** laskavcovité **Rod:** řepa

- jako krmivo se pěstovala již v antických dobách
- začátky výroby cukru spadají do 16. století
- impulsem k masové výrobě cukru byly napoleonské války (1803 - 1815). *Blokáda námořních cest zamezila dovozu třtinového cukru ze zámoří a obchodníci byli nuceni hledat alternativu. Na území Francie tak došlo k rozmachu výroby cukru (úspěšný byznys - do roku 1837 vybudováno 500 cukrovarů).*
- české cukrovarnictví - největší slávy mezi světovými válkami (třetí největší producent cukru v Evropě)
- dnes se pěstuje na cca 63 tis. hektarech s průměrnou roční produkcí 3,5 mil. tun
- využití: cukrovarnický průmysl, výroba lihu, krmivo pro hospodářská zvířata
- jako brambor velice náročná na živiny dodané do půdy
- s dalšími širokořádkými okopaninami patří mezi erozně nebezpečné plodiny

Co roste na poli... (část VIII.)

✓ Brukev řepka olejka (*Brassica napus subsp. napus* L.)

Třída: dvouděložné **Čeleď:** brukvovité **Rod:** brukev

- původní použití jako zelenina, ve středověku i na výrobu olejů nebo mýdel
- ve střední Evropě od 13. století, v Čechách od 19. století, na větších plochách od roku 1942
- masivní nárůst v 90. letech, využití jako „energetická plodina“ pro výrobu bionafty
- polovina produkce řepkového semene se zpracovává v potravinářství, třetina na biopaliva, velká část úrody se vyváží, 10 % se využívá v chemickém průmyslu (plastické hmoty, pryskyřice, laky, emulgátory, umělá vlákna, farmaceutické výrobky a kosmetika)
- pícnina, krmné směsi hospodářských zvířat, zelené hnojení, medonosná, velmi dobře obchodovatelná
- hluboce kořenící, protierozní a fytosanitární účinky
- intenzivní pěstování - nadměrné hnojení, pesticidy, vyčerpání půdy, znečištění ŽP chemikáliemi, spásání mladé řepky (lesní zvěř trávící potíže), negativní vliv na zdravotní stav včelstev

Co roste na poli... (část IX.)

✓ Mák setý (*Papaver somniferum* L.)

Třída: dvouděložné **Čeleď:** makovité **Rod:** mák

- latinský název somniferum znamená „uspávající“
- maková šťáva se používala pro potlačení bolesti už za dob Sumerů, její účinky znali staří Egypťané, Čiňané i Řekové
- tisíce vlastnosti máku dány díky opiovým alkaloidům (morfinu, kodeinu, thebainu a papaverinům) – dnes výroba léků proti bolesti a kašli
- drogy - opium a heroin (lidské životy, válečné konflikty, v některých zemích pěstování máku zakázáno)
- typy máku: potravinářské, průmyslové, opiové, okrasné
- maková semena jsou zdrojem vápníku, fosforu, hořčíku, manganu, zinku a železa, makový olej (masáže)
- ČR je v pěstování máku světovou velmocí – v roce 2020 sklizená plocha 40.255 ha, výnos semene 0,73 t/ha, produkce semen 29.326 tun
- ČR zajišťuje 62% světové produkce (Francie 6%, Maďarsko 4%, Německo 4%)

Co roste na poli... (část X.)

✓ Konopí seté (*Cannabis sativa* L.)

Třída: dvouděložné **Čeleď:** konopovité **Rod:** konopí

- pochází ze střední Asie, v Evropě od 7. stol. př. n. l.
  - do 18. stol. velká obliba (výroba textilu, papíru, pokrmů, léků, plachet, pytlů, provazů, apod.)
  - ke konci 20. stol. ustoupilo (stejně jako len) bavlně
  - dnes se vlákna ze stonků technického konopí využívají při výrobě tkaných i netkaných textilií (oděvy, geotextilie), v automobilovém průmyslu (karoserie aut), papírenském průmyslu (bankovky, cigaretové papírky), v energetice (výroba briket a peletek) i jako stavební materiál (tepelná a zvuková izolace)
  - konopný olej i semínka mají vysoký obsah esenciálních, nenasycených mastných kyselin a vitamínů E, K, B1 a B2
  - považováno za rostlinu budoucnosti - při růstu potlačuje plevel (není třeba používat pesticidy), má rekultivační a protierozní schopnosti, z půdy odčerpává nečistoty, jedovaté látky a těžké kovy, celou rostlinu lze beze zbytku zužít.
  - **Nezaměňovat za konopí indické (*Cannabis indica* L.)**
- Víte proč? ☺**

Co roste na poli... (část XI.)

✓ Slunečnice roční (*Helianthus annuus L.*)

Třída: dvouděložné **Čeleď:** hvězdnicovité **Rod:** slunečnice

- pochází ze Severní Ameriky, do Evropy se dostala v 16. století díky španělským zámořským výpravám
- hospodářské využití nezačalo v Severní Americe, ale v Rusku (*Popularitě slunečnicového oleje napomohla prý i ruská ortodoxní církev, protože v průběhu velikonočního půstu zakazovala konzumovat potraviny, které obsahovaly olej, slunečnice ale na seznamu zakázaných plodin nebyla.*)
- použití slunečnicového oleje v potravinářství, kosmetice, základ temperových barev
- dokáže z půdy extrahovat toxické látky (As, Pb, U)
- je heliotropní (květy se v průběhu dne natáčí ke slunci)
- v ČR druhou nejrozšířenější olejninou
- erozně nebezpečnou plodinou (nedostatečně kryje půdu)
- osevní plocha 20,2 tis. ha (2019), výnos 2,35 t/ha, produkce 47, 4 tis. tun

Co roste na poli... (část XII.)

✓ Kukuřice setá (*Zea annuus L.*)

Třída: jednoděložné **Čeleď:** lipnicovité **Rod:** kukuřice

- vyšlechtěna z divoké trávy teosint před cca 10 tisíci lety v Mexiku, do Evropy se dostala koncem 15. století
- je druhou nejrozšířenější plodinou na světě, v Čechách má krátkou historii pěstování
- existuje několik poddruhů
- využití v potravinářství (kukuřičné lupínky, výrobky zdravé výživy), papírenství, farmacii, na výrobu barev, pohonných hmot.
- patří mezi tři nejdůležitější plodiny světa
- největšími producenty kukuřice na světě jsou USA, Čína a Brazílie
- v ČR se pěstuje na cca 85. tis. ha, průměrný výnos kukuřice na zrno 7,7 t/ha, kukuřice na siláž 2,6 t/ha
- ***Jaký je Váš názor na GM kukuřici?***

Co roste na poli... (část XIII.)

✓ Proso seté (*Panicum miliaceum* L.)

Třída: jednoděložné **Čeleď:** lipnicovité **Rod:** proso

- společně s pšenicí a ječmenem patří mezi nejstarší kulturní plodiny, známé je již z doby kamenné
- do Evropy se dostalo při stěhování národů
- teplomilná a suchovzdorná obilnina
- využití ve farmacii, k výrobě lihu, jako energetická rostlina, jako potravinářské „bio“ výrobky (jáhly, prosná mouka, prosné pukance, vločky)
- v ČR se pěstuje na ploše cca 2. tis. ha
- průměrný výnos cca 3 t/ha

Co roste na poli... (část XIV.)

✓ Laskavec (*Amaranthus* sp. – amarant)

Třída: dvouděložné **Čeleď:** laskavcovité **Rod:** laskavec

- do Evropy se rozšířil na konci 18. století jako okrasná rostlina v botanických zahradách
- pěstuje se v Americe, Indii, Číně a Rusku
- má asi šedesát druhů, z nichž většina roste planě (pro produkci semen jsou nejvýznamnější druhy *A. cruentus*, *A. hypochondriacus* a *A. caudatus*)
- u nás známý jako potravinu zdravého životního stylu (amarantová mouka, extrudáty, müsli, směsi na bezlepkový chléb, amarantové semeno, těstoviny, pečivo, zahušťovací směsi, amarantový olej)
- pěstuje se pro zrno, některé druhy se používají jako listová zelenina, jiné pro produkci biomasy, zelené hnojení, jako energetické plodiny, pro výrobu papíru, v kosmetice
- produkce sušiny biomasy cca 20 t/ha, výnos zrna 20 – 25 g/ha

Co roste na poli... (část XV.)

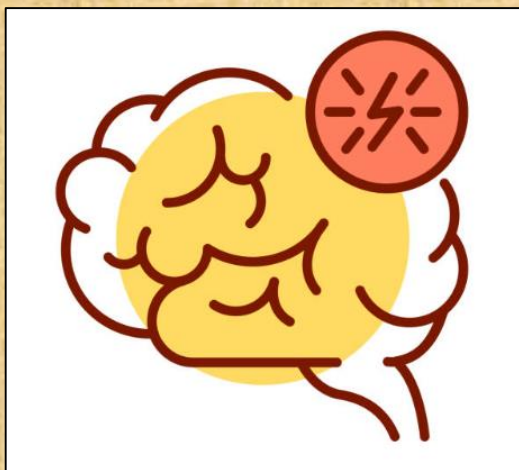
✓ Ječmen setý (*Hordeum vulgare* L.)

Třída: jednoděložné **Čeleď:** lipnicovité **Rod:** ječmen

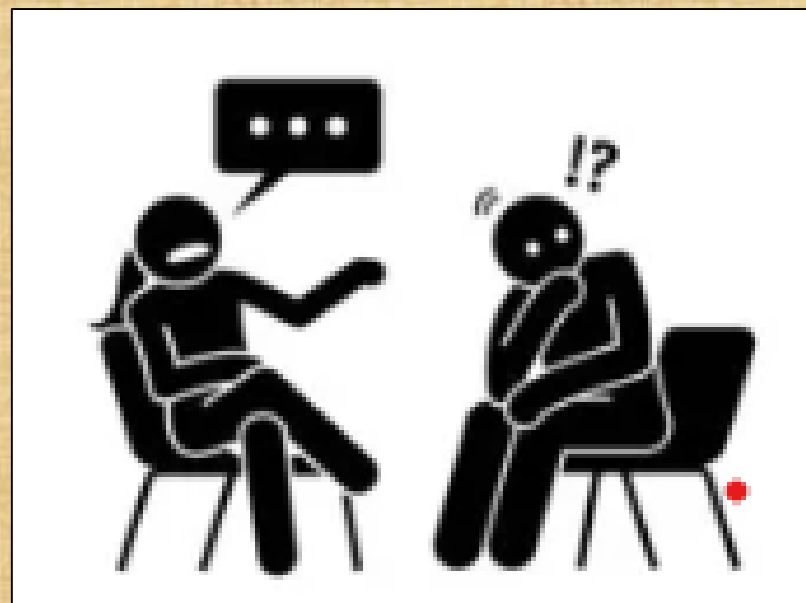
- pravlastí jedné z nejstarších obilovin je oblast Úrodného půlměsíce a Východní Asie (Tibet, Čína, Himaláje), nálezy byly i v Egyptě 8 tis. př. n. l.
- v Evropě pěstován od 500 let př. n. l.
- dnes je v ČR po pšenici druhou nejpěstovanější plodinou
- použití pro krmné účely, na výrobu sladu, v potravinářství, ve farmaceutickém průmyslu (maltózové sirupy)
- forma: ozimá (výška 0,8 – 1,2 m) , jarní (výška 0,4 – 0,8 m)
- výnos: ječmen ozimý (4,5 – 6,5 t/ha, potenciál až 13 t/ha); ječmen jarní (3,5 – 5,5 t/ha, potenciál až 10 t/ha)

Prostor pro vyjádření pro Vás nejzajímavějších informací z dnešní přednášky

**Můžete diskutovat mezi
sebou.**

Závěrečný bonus

- 1) Definujte pojem půda a vypište alespoň 10 důvodů, které specifikují její významnost.
- 2) Z hlediska vhodnosti zemědělského využití kategorizujte území ČR do oblastí.
- 3) Vysvětlete, co znamená pojem úrodnost půdy a vypište druhy úrodnosti.
- 4) Vysvětlete termín BPEJ a charakterizujte jednotlivá čísla.
- 5) Vypište alespoň 10 druhů nejčastěji pěstovaných plodin na poli.

... využijete při přípravě na zápočtový test.